

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі

«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка»

**ВЫВУЧЭННЕ РОЛНАГА КРАЮ
ЯК СРОДАК ПАТРЫЯТЫЧНАГА
ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ**

Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі

г. Мінск, 5 красавіка 2005 г.

Мінск 2005

ПРАДМОВА

Гістарычнае краязнаўства – гэта шлях да пазнання сваіх каранёў – гісторыі сваёй “малой” радзімы. З яго пачынаецца навуковы пошук, адкрыццё новага, малавядомага не толькі для самога сябе, але, часам, і для фундаментальнай гістарычнай навукі. Беларуская зямля мае багатую гісторыю, якая прайшла праз жыццё і лёсы кожнага яе жыхара ў самых адаленых яе куточках. Паўсядзённая гісторыя народа – гэта адзін з найважнейшых напрамкаў краязнаўчых даследаванняў, якія вядуцца ў нашай краіне з даўніх часоў.

Многія студэнты гістарычнага факультэта пачалі цікавіцца гісторыяй роднага краю яшчэ ў школе, займаючыся ў гісторыка-краязнаўчых гуртках і ўдзельнічаючы ў рабоце цэнтры гісторыка-краязнаўчых музеяў. Вывучаючы гістарычнае краязнаўства ва ўніверсітэце, яны пазнаёміліся з асаблівасцямі навуковага краязнаўчага даследавання, яго асноўнымі крыніцамі і метадамі. Кожны студэнт у працэсе вывучэння гістарычнага краязнаўства напісаў рэферат аб помніках архітэктуры гісторыі ці культуры роднага краю, знакамітых земляках, гістарычных падзеях, якія адбываліся на іх малой радзіме. Лепшыя з гэтых рэфератаў сталі асновай для навуковых дакладаў і выступленняў, падрыхтаваных да спецыяльнай традыцыйнай на гістарычным факультэце студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі “Вывучэнне роднага краю – сродак патрыятычнага выхавання моладзі”. Для часткі студэнтаў гэта навуковы дэбют, які зрабіўся магчымым дзякуючы навуковым кіраўнікам, выкладчыкам гістарычнага факультэта, якія аказалі значную дапамогу сваім выхаванцам у афармленні і падрыхтоўцы навуковых дакладаў.

Безумоўна, навуковы ўзровень змешчаных у зборніку артыкулаў розны. Для некаторых аўтараў гэта першая спроба пяра, для большасці – прадаўжэнне даследавання ў галіне ўжо выразна вызначанага ўстойлівага інтарэсу да тых або іншых навуковых праблем, актуальных не толькі для саміх удзельнікаў канферэнцыі, але і для айчынай гістарыяграфіі.

Публікацыя вынікаў студэнцкіх навуковых даследаванняў, бесспрэчна, з’яўляецца важным стымулам далейшай навуковай работы і можа стаць першым крокам на шляху станаўлення прафесійнага гісторыка.

УДК 37.035.6
ББК 74.200.50
В921

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат гістарычных навук, ст. выкладчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання БДПУ гісторыі *А. І. Багдановіч*;
кандыдат педагагічных навук, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі БДПУ *І. І. Багдановіч* (наук. рэд.);
кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі старажытных цывілізацый і сярэднявечча БДПУ *А. У. Малюгін*;
аспірантка кафедры гісторыі Беларусі БДПУ *У. Л. Калечыц*

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі старажытных цывілізацый і сярэднявечча БДПУ *У. В. Тугай*;
кандыдат гістарычных навук, дацэнт кафедры гісторыі Беларусі БДПУ
А. А. Цобкала

В921 **Вывучэнне** роднага краю як сродак патрыятычнага выхавання моладзі : матэрыялы студ. навук.-практ. канф., г. Мінск, 5 крас. 2005 г. / В. Л. Д. Эрж. пед. ун-т імя М. Танка; рэдкал. *А. І. Багдановіч* [і інш.]; *І. І. Багдановіч* (наук. рэд.). — Мн. : БДПУ, 2005. — 96 с.

ISBN 985-501-017-5.

У зборніку змешчаны малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі Бацькаўшчыны. Актуалізуюцца праблемы сусветнай гісторыі і гісторыі Беларусі. Разглядаюцца пытанні этналогіі, археалогіі і краязнаўства. Вызначваюцца шляхі патрыятычнага выхавання моладзі.

Адрасуецца студэнтам, выкладчыкам, аспірантам і настаўнікам, усім, хто цікавіцца гістарычнай навукай.

УДК 37.035.6
ББК 74.200.50

ISBN 985-501-017-5

© ВВЦ БДПУ, 2005

Вельмі цікавую інфармацыю можна знайсці ў запісе візітацыі касцёла, якая адбылася ў 1653 г. З яе мы даведваемся аб існаванні смаргонскага дэканату.

Падчас вайны Рэчы Паспалітай з Маскоўскай дзяржавай (1654-1667 гг.) касцёл быў разбураны, а ў 1661 г. адбудаваны.

Летам 1858 г., дзякуючы намаганням ксяндза Яна Залескага, была праведзена невялікая рэстаўрацыя касцёла. У час рэстаўрацыі касцёл і могілнік вакол яго былі агароджаны мурам, частка якога захавалася і да сённяшняга дня. Купал быў аздоблены фрэскамі. Галоўнымі ўрачыстасцямі касцёла былі наступныя: св. Тройцы, Божай Маці Ружанцовай, св. Міхала. У 1858 г. было дадана свята св. Вайцеха і Звеставання Непарочнай Дзевы Марыі [5, 26].

Пасля паўстання 1863 г. пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага, каталіцыя касцёлы паўсюдна ператвараліся ўлады ў праваслаўныя цэрквы. Так, у 1866 г. смаргонскі касцёл быў забраны ў католікаў і перадааны праваслаўным вернікам. Пры гэтым фрэскі ў інтэр'еры былі забелены і ўсталявана шатровая страхавая макаўка ў рускім стылі. Ксяндза Яна Залескага выслалі ў Сібір ва Уфымскую губерню, дзе ён і памёр у 1871 г. Да 1918 г. храм быў праваслаўным. У 1918 г. пры нямецкай акупацыі, а потым і пры польскай, мясцовыя католікі робяць захады, каб вярнуць святыню сабе. Дазвол быў атрыманы, і з 1918 г. да другой паловы 40-х гадоў тут гучала польская мова [6, 7]. У 20-х гг. храм рэстаўраваўся, 1926 г. яго купал раслісаў таленавіты беларускі мастак Пётра Сергіевіч. У 1947 г. храм быў закрыты. Пасля закрыцця гэты помнік культуры Адраджэння прыйшоў у заняпад. Сцены параслі хмызняком. На працягу наступных 20-ці гадоў памяшканне храма выкарыстоўвалася ў якасці склада. Толькі ў 70-х гг., дзякуючы мясцовым уладам, Міністэрству культуры БССР і архітэктарам В.Сахно, П.Сядлярову, С.Друшчыцу, пачалася рэстаўрацыя храма. Пасля рэстаўрацыі тут размясцілася выставачная зала [2, 4]. У канцы 80-х гадоў мінулага стагоддзя храм быў аддадзены католікам.

ЛІТАРАТУРА

1. Габрусь Т. Па слядах пратэстанцкіх збораў // Мастацтва, 1999г., №9,
2. Маркава Н. Кальвінскі збор // газета "Светлы шлях", 1998г., №47.
3. Ткачоў М. Замкі Беларусі. Мн., 1994.
4. Кушняровіч А. Культывае дойлідства Беларусі XIII-XVI ст. Мн., 1997.
5. Курчэўскі Я. Гісторыя касцёла смаргонскага. Вільня, 1907.
6. Кляшчонак Т. Краязнаўчы календар // НГС, №25, 1998.

ДВА ЛЁСЫ ІГНАТА ДВАРЧАНІНА

Сідорчык Т.

Ігнат Сяменавіч Дварчанін – яркая постыць у нашай гісторыі. Педагог і літаратуразнавец, паэт, перакладчык, публіцыст, выдавец, вучоны-гуманіст, нарэшце, рэвалюцыянер і вядомы грамадскі дзеяч. Да апошняга часу аб гэтым чалавеку было мала што вядома. Пра "ворага народа" гаварыць і пісаць не дазвалялася. Але гісторыя і памяць – два непадзельныя паняцці, бо яны адлюстроўваюць патрэбу грамадства ў самасвядомасці, у разуменні свайго мінулага, сучаснага і будучага.

Толькі з пачаткам перабудовы з'явіўся шэраг навуковых артыкулаў і публікацый, звязаных з жыццём і дзейнасцю І. Дварчаніна. На наш погляд, найбольш грунтоўнымі працамі аб жыцці і дзейнасці І. Дварчаніна з'яўляецца кніга А. Баршчэўскага "Ігнат Дварчанін – беларускі палітык і вучоны" [1], якая выйшла ў выдавецтве Варшаўскага ўніверсітэта. Уяўленне аб навуковай дзейнасці І. Дварчаніна можна скласці, пазнаёміўшыся з яго дысертацыяй "Францішак

Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве" [2], надрукаванай у Мінску ў 1991г., а таксама з кнігай Я. Місарэвіча і М. Каралёва "І.С. Дварчанін" [3], якая выйшла ў Гродна ў 1995 г. і ўяўляе сабой гісторыка-біяграфічны нарыс аб жыцці слыннага сына беларускага народа. Найбольшую цікавасць у гэтай кнізе выклікае раздзел 4: "3 матэрыялаў КДБ". Ён утрымлівае дакументальныя матэрыялы, звязаныя з жыццём і дзейнасцю І.Дварчаніна. Сярод іх змешчаны **аўтабіяграфія** І.С. Дварчаніна, напісаная ім па заключэнні ў турму, і дадатковыя яго паказанні ад 24.08.1933 г. Праўнураўваючы два гэтыя дакументы, можна **завважыць**, што яны вельмі адрозніваюцца. У дадатковых паказаннях ад 24.08.1933 г. Ігнат Дварчанін заяўляе, што з'яўляецца выхадцам з **контррэвалюцыйнай** партыі беларускіх эсэраў, актыўна ўдзельнічаў у **контррэвалюцыйных** нацдэмаўскіх з'ездах... (1917г.), супрацоўнічаў з **контррэвалюцыйнымі** газетамі "Вільная Беларусь" і "Беларуская Рада". У 1921г. ён адправляўся ў Патвію для вядзення там **контррэвалюцыйнай** нацыяналістычнай работы, арганізаваў у Дзвінску беларускую нацыяналістычную групу. Застаўшыся ў Празе ва ўніверсітэце (1921-1926гг.), праводзіў **контррэвалюцыйную** нацдэмаўскую работу. Да дня свайго арышту ў 1933 г. ён з'яўляўся **нацдэмам** і **двурэшнікам**.

У **аўтабіяграфіі** ён амаль што нічога не гаворыць пра сваю **контррэвалюцыйную** дзейнасць. Тут ён абмяжоўваецца кароткім пералікам **фактаў** свайго жыцця, адзначае, што ён нарадзіўся ў 1895 г. у в. Погіры, Дзяткоўскага раёна, Гродзенскай вобласці. З 1909 па 1912 г. вучыўся ў **Дзяткоўскай** настаўніцкай школе. З восні 1912 г. па май 1915 г. быў настаўнікам **Пяткоўскай** школы ў в. Хмельніца Слонімскага павета. У маі 1915 г. быў забраны **дэмакратычнай** на ваенную службу і адпраўлены адразу на фронт у Коўна. У верасні 1916 г. накіраваны на Заходні фронт. На фронце прабыў да лета 1917 г. З ліпеня 1917 г. і да канца года вёў работу ў нацдэмаўскіх арганізацыях горада Мінска. З **сакавіка** па жнівень 1918 г. быў сакратаром культурна-асветніцкага аддзела **Беларускага** Камісарыята ў Маскве. Са жніўня 1918 г. па ліпень 1920 г. знаходзіўся ў в. Погіры. У верасні 1920 г. адправіўся на беларускую канферэнцыю ў Прагу, **пасля** якой застаўся ў Празе ва ўніверсітэце. Ва ўніверсітэце прабыў з 1921г. па 1926 г. У чэрвені 1926 г. ён пераехаў у Вільню. З сакавіка 1928 г. па чэрвень 1930 г. быў дэпутатам "Змагання" у польскім сейме. З чэрвеня 1930 г. па верасень 1932 г. знаходзіўся ў розных польскіх турмах. З 15 лістапада па ліпень 1933 г. быў **навуковым** работнікам пры Інстытуце Мовазнаўства АН БССР.

На наш погляд, аўтары кнігі прадстаўляюць гэтыя архіўныя дакументы для таго, каб чытачу стала ясна, як яны ствараліся. Аўтабіяграфія пісалася пры **паступленні** ў турму і была больш-менш аб'ектыўна. Але ў пачатку следства, **пасля** першых катаванняў, знявольеныя пісалі ў калегію АДПУ заяву наступнага зместу: "Жэлая іскупіць сваю вину перед партией и Советской властью, прошу разрешить дать подробные показания о моей контрреволюционной нацдемовской деятельности, которую я, сознательно или бессознательно, вел до самого дня моего ареста".

Пасля гэтага знявольеныя павінны былі напісаць прызнанне ў свайой **контррэвалюцыйнай** дзейнасці. Такое прызнанне пісаў і І. Дварчанін. І вось цяпер, **калі** яго чытаеш, адразу магчыма ўявіць, якімі павінны былі быць здзекі і катаванні, **каб** чалавек даў супраць сябе такія паказанні і прызнаўся ў тым, чаго ніколі не рабіў. Так змагар за шчасце народа ператварыўся ў яго ворага.

Аб тым, што Ігнат Дварчанін не быў ворагам народа, сведчыць пастанова **КДБ** БССР аб рэабілітацыі ад 16 жніўня 1956 г., з якой мы даведваемся, што "обвиняемый Дварчанин Игнатий 26 мая 1934 г. заявил, что никакой программы "БНЦ" в действительности не существовало и она им была составлена в 1933 г. на

следствии по предложению следователя. Как усматривается из материалов следствия, все арестованные по данному делу в 1933 г. писали свои автобиографии и, как правило, после дачи ими признательных показаний с принадлежности своей и других обвиняемых к контрреволюционным организациям и бывшей польской агентуре” [3,291].

Такім чынам, аналіз прыведзеных у кнізе дакументаў дае магчымасць прасачыць два лёсы аднаго чалавека: лёс змагара за шчасце і трагічны лёс “ворага народа”, які падзялілі з Ігнатам Дварчанінам шмат іншых выдатных сыноў беларускага народа. І. Дварчаніну пашанцавала – яго добрае імя ў гісторыі Беларусі адноўлена, паколькі нашчадкі не пакінулі яго лёс без увагі. Аднак застаюцца яшчэ сотні і тысячы людзей, якія, як і І. Дварчанін, маюць права на тое, каб іх імяны занялі пачэснае месца ў айчынай гісторыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Баршчэўскі А. Ігнат Дварчанін – беларускі палітык і вучоны. Варшава, 1990.
2. Дварчанін І.С. Францішак Скарына як культурны дзеяч і гуманіст на беларускай ніве. Мн., 1991.
3. Місарэвіч Я.А., Каралёў М.Д. І.С. Дварчанін. Гродна, 1995.

“ПАЎНОЧНЫЯ АФІНЫ” У ЖЫЦЦІ МІХАЛА КЛЕАФАСА АГІНСКАГА

Стэльмах Н.

“Калі коньмі ехаць з боку Смаргоні, то адна са шматлікіх дарог праз сасоннік прывядзе нас да маляўнічых руінаў святыні, збудаванай нахалт рымскай, сенатарам Агінскім. Але цяпер Залессе, як і шмат іншых мясцінаў, толькі цень вялікага імя...” – так пісаў калісьці аб Залессі Чэслаў Янкоўскі, вядомы краязнаўца XIX ст. [1,141].

Залессе здаўна належала Агінскім. Прадзед Міхала Клеафаса, Марцін Міхал, на пачатку XVIII ст. займаў пасаду маршалка Літоўскага трыбунала і быў ваяводам віцебскім. Менавіта Марцін Агінскі набыў ва ўласнасць Залессе, якое потым атрымаў адзін з яго сыноў Тадэвуш.

У шлюбе з Ізабэлай Радзівілавай Тадэвуш меў двух сыноў – Андрэя (бацьку Міхала Клеафаса) і Францішка, які пазней стаў уладальнікам Іаладзечна і Залесса.

Перад вяртаннем Міхала Клеафаса з эміграцыі (дзе ён знаходзіўся з 1794 г.) у 1802 г., яго дзядзька, маладзечанскі граф Францішак Скаверы Агінскі, перадаў яму адзін са сваіх маёнткаў у Ашмянскім павеце – Залессе. Яго і выбраў вернуты выгнаннік, і выехаў туды 28 красавіка 1802 г. разам са сваёй другой жонкай Марыяй Нэры (? – 1851), былой удавой жмудскага магната Каэтана Нагурскага [2,19-22].

Варта адзначыць, што Залессе было любімым месцам жыхарства Міхала Клеафаса. Тут ён пражыў каля 20 гадоў, тут нарадзілася пяцёра яго дзяцей: дачкі Амелія, Соф’я, Эла, Іда і сын Іранэуш.

Уладанне было вельмі запушчаным. Драўляны атынкаваны палац, пабудаваны яшчэ ў першай палове XVIII ст., патрабаваў значнага рамонту. Ён месціўся сярод вялікага парку французскага тыпу, традыцыйнага для XVIII ст., – з геаметрычнай планіроўкай асобных частак і сфарміраванымі ў розных фігуры дрэвамі. Побач былі розныя пабудовы-домкі для абслугі, млын, пяркарня, стайня. Частку парка перад палацам складалі ліхты: нізкападстрыжаныя дрэвы чаргаваліся з высокімі ў форме пірамід. Далей ад палаца выдзяляліся квадраты,

трыхкутнікі, кругі садовых дрэў і рознага ягадніку. Па параметру парка цягнуліся **ліпавыя алеі**.

М.Кл. Агінскі меркаваў пасяліцца ў Залессі назаўсёды, таму адразу, як **прыехаў, пачаў рамонт і перабудову сядзібы, рэарганізацыю яе ў новы палацава-паркавы ансамбль**. Для рэканструкцыі Залескай сядзібы новы гаспадар запрасіў **віленскіх архітэктараў-прафесіяналаў Міхала Шульца і Юзафа Пустэ**. Яны **праектавалі новы палац, пабудова якога завяршыцца толькі у 1815 г.** А добрых **майстроў-муляроў, цесляроў, кавалёў чапала і ў Залессі**. На старонках дакументаў **а архіва М.Кл. Агінскага захаваліся імяны тых, з кім гаспадар сядзібы любіў пагутарыць: муляры Ян Бабінаў, Ян Рак, цесляры Андрэй Багданаў, Рыгор Солах, кавалі Стэфан Станеўскі, Ян Княз** [3,231].

Палац, пабудаваны ў класічным стылі, вызначаўся мастацкім густам. **Арыгінальна вырашала яго аформлена-прасторавая кампазіцыя – чаргаванне аднапавярховых і двухпавярховых частак. Цэнтральны ўваход вылучаўся чатырохкалонным порцікам і завяршаўся невялікай вежай-пірамідай, на якой быў устаноўлены гадзіннік з бэзэм. Палац меў некалькі салонаў, бібліятэку, бильярдную. Да будынка прылягалі два вялікія аранжарэі.**

Інтэр’еры не вызначаліся раскошай, але амаль ва ўсіх пакоях былі карціны **заможных і ашчынных мастакоў**. У пакоях гаспадароў виселі сямейныя партрэты. **Вось адна з іх адной з гасцёўняў: “...Падлога паркетная, выкладзеная ўзорам. Столы і сядзімы фарбаваныя, у цэнтры сталі – гіпсавая разетка. Камін – белы мраморны на століку – гіпсавы бюст Касцюшкі. Фартэзіяна з чырвонага дрэва вышывае, з вензелямі. Столікі для нот... Партрэт князёўны. Партрэт імператара Аляксандра I у раме”** [4,9-10]. На другім паверсе палаца размяшчалася **святая святых – бібліятэка**. З бібліятэкі дзверы вялі ў галерэю, адкуль адкрываўся від на парк.

Але найбольшым гонарам гаспадара былі аранжарэі. “Мая аранжарэя **цудоўная і магла б упрыгожыць Пецярбург**”, – казаў Агінскі. У аранжарэях **вырошчваліся дзесяткі паўднёвых дрэў: пальмы, лімоны, апельсіны, а таксама бэзліч кветак**. Міхал не проста любіў кветкі, а выяўляў амаль прафесійную **цікавасць да іх вырошчвання**. А кансультантам па вырошчванню розных раслін у **Агінскага быў батанік, прафесар Віленскага ўніверсітэта Станіслаў Юндзіл, дапамагаў яму таксама і Юзаф Струміла**. Новы парк заклалі ў новым англійскім **стылі**. Ён меў рамантычны характар. У парку на лужках узвышаліся клумбы кветак, **адна з якіх была прысвечана Эме, дачцэ Агінскага**. Адна з альтанак пабудавана ў **гонар Амеліі, старэйшай дачкі Міхала**. Тут былі устаноўлены памятныя камяні **Адзін з іх у гонар Касцюшкі, другі – з падзячным надпісам гувэрнёру Ж. Ралею (Institutori suo J. Rolay gratius discipulus M.O.)** [5,233].

Побач з англійскім паркам размясціліся два звыранцы – **абавязковы элемент сядзібна-паркавых комплексаў таго часу, адзін – для утрымання дзікіх жывёл, другі – прагулячкі**.

Паводле сведчанняў Ч.Янкоўскага, у Залессі было напісана большасць **папанезаў М.Кл. Агінскага і сярод іх вядомы ля-мінорны “Развітанне з Радзімай”**. У **Залессі кампазітар напісаў 4 тамы “Мемуараў пра Польшчу і палякаў з 1788г. ад да канца 1815 г.”**. Упершыню яны былі выдадзены ў 1826-1827 гг. на французскай **мове ў Парыжы**. Некаторыя лічаць, што ў Залессі ён напісаў “Лісты аб музыцы”, ва **ўсялякім разе – пачаў**.

Залессе называлі “**Паўночнымі Афінамі**” з-за іх прыгажосці. Сюды **прыязджала шмат знакамітых людзей**. Акрамя блізкіх суседзяў: пісара вялікага літоўскага Марыконі з Солаў, Сулістроўскіх з Вішнева, Пшчздзецкіх са Смаргоні. **Залессе наведваюць віленскія сябры Міхала Клеафаса, вучоныя Віленскага ўніверсітэта, інспектар народных вучылішч Мінскай і Віцебскай губерняў Ян**